

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Etude d'une langue des signes émergente de Côte d'Ivoire : l'exemple de la langue des signes de Bouakako (LaSiBo)

Tano, A.J.J.

Citation

Tano, A. J. J. (2016, November 23). *Etude d'une langue des signes émergente de Côte d'Ivoire : l'exemple de la langue des signes de Bouakako (LaSiBo)*. LOT dissertation series. LOT, Utrecht. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/44392>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/44392>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/44392> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Tano, A.J.J.

Title: Etude d'une langue des signes émergente de Côte d'Ivoire : l'exemple de la langue des signes de Bouakako (LaSiBo)

Issue Date: 2016-11-23

Samenvatting

De gebarentaal van Bouakako (ook wel LaSiBo genoemd) wordt gebruikt in het dorp Bouakako in Ivoorkust. Van de ongeveer 1300 inwoners van dit dorp zijn er negen doof. Acht daarvan vertonen enige genetische verwantschap. Op basis van de stamboom gemaakt in deze studie kon worden vastgesteld dat doofheid erfelijk is. In deze context kan de taal die ontwikkeld is ook wel worden gezien als een familiegebarentaal. De dove populatie vormt geen Dovengemeenschap in die zin dat er activiteiten of evenementen zijn die uitsluitend bestemd zijn voor leden van de slechthorende populatie. De dove inwoners van Bouakako lijken goed geïntegreerd in de rest van de gemeenschap. Nadere beschouwing laat echter zien dat deze integratie slechts oppervlakkig is. Zo is het met name erg moeilijk voor slechthorende mannen om een partner te vinden, en de partners van slechthorende vrouwen worden gepest en bespot.

Het doel van dit proefschrift is het beschrijven van de aspecten van deze gebarentaal die is ontstaan in een kleine gemeenschap waarvan het merendeel slechthorend is en waarvan, in het algemeen, het merendeel kan gebaren of de gebaren kent zoals dat is geobserveerd in de andere ontstane gebarentalen. De gegevens over LaSiBo zijn gebaseerd op de volgende vier dimensies die een rol spelen in het ontstaan: een kleine taalgemeenschap, een nieuwe taal, de invloed van de gesproken taal en de afwezigheid van educatie. We hebben twee gebarentalen vergeleken die in een kleine gemeenschap

zijn ontstaan in vergelijkbare taalkundige en culturele omgevingen, daarenboven geografisch gezien dicht bij elkaar, maar waarvan de ene ouder is (AdaSL, Nyst 2007) dan de andere (LaSiBo). Met een geschatte leeftijd van meer dan 200 jaar van de Gebarentaal van Adamorobe is het dorp tot nu toe het enige geïdentificeerde dorp dat niet kan worden omschreven als opkomende gebarentaal. Met de vergelijking tussen LaSiBo en AdaSL hebben wij een unieke mogelijkheid geboden om de invloed van de factor leeftijd te beoordelen aan de structuur van de ontstane gebarentalen.

Er zijn vier lexicale domeinen bestudeerd, te weten: verwantschapsterminologie, kleuren, het getal- en geldsysteem, en tijd. Deze domeinen zijn gekozen, omdat ze zijn beschreven voor AdaSL, maar ook vanwege het feit dat de kennis van deze lexicale termen belangrijk is voor het leren van een taal.

De analyse van de formele kenmerken van LaSiBo in hoofdstuk 3 heeft de aanwezigheid van een groot aantal fonetische handgebaren getoond die anders zijn dan degene die beschreven zijn voor de andere ontstane gebarentalen. Bovendien bleek dat verschillende articulatiepunten en -kanalen gebruikt kunnen worden bij het produceren van een gebaar. Het gaat hier bijvoorbeeld om de armen, het hoofd, de voeten, of zelfs een beweging van het hele lichaam. Bij het produceren van een gebaar gelden voor de vorm van de hand articulatorische beperkingen. De analyse van de symmetrieconditie liet een voorkeur zien voor het met beide handen

produceren van dezelfde vorm en dezelfde beweging. Bovendien bleek dat zelfs wat betreft de dominantieconditie, de passieve hand veelal dezelfde vorm aanneemt als de actieve hand. Wanneer dit niet het geval is, produceert de passieve hand ongemarkeerde vormen die vaker waargenomen zijn in gebarentalen. Er is een aantal minimale paren gevonden in LaSiBo, maar een opvallende eigenschap van de taal is dat het mogelijk is om twee gebaren te onderscheiden op basis van alleen de gezichtsuitdrukking, met of zonder een manuele component. Een vergelijkbare, gedetailleerdere studie is uitgevoerd met AdaSL waarvan de kwantitatieve gegevens beschikbaar zijn. Wij hebben in deze twee talen gekeken naar de gebarenruimte, het gebruik van andere articulatoren dan de handen, de articulatieplaatsen, en de ongemarkeerde handen. Zo is in deze twee talen de gebarenruimte relatief groot. Bovendien zijn het gebruik van andere articulatoren geobserveerd, zoals het hoofd, de voeten (VOETBAL, WANDELEN, BELEDIGEN in AdaSL; VOETBAL, WANDELEN, NAAIMACHINE, in LaSiBo) de arm (FLES, BEGRAFENIS, DANS in AdaSL; FLES, BABY in LaSiBo). De verspreiding van de articulatieplaatsen is een kenmerk van zowel LaSiBo als van AdaSL. In elke taal heeft men gebaren die onder de heupen worden gerealiseerd, zoals URINEREN in AdaSL en ZUIVEREN in LaSiBo die respectievelijk tussen de benen en op het zitvlak worden gerealiseerd. Zoals hiervoor beschreven, maakt het feit dat er geen diepgaande fonologische studie is uitgevoerd het moeilijk om conclusies te trekken uit alleen fonetische vormen.

In het lexicale corpus is veel variatie te vinden in de manier waarop concepten door verschillende gebarentaalgebruikers worden uitgedrukt. Deze mate van variatie kan verklaard worden door de sociale nabijheid van de gebarentaalgebruikers, waardoor zij al veel informatie delen. LaSiBo-gebruikers lijken niet op te delen te zijn in subgroepen. Dat wil zeggen, sommige gebarentaalgebruikers gebruiken identieke gebaren terwijl ze niet tot dezelfde familie of vriendengroep behoren. Dit is in tegenstelling tot Al-Sayyid Bedouin gebarentaal (ABSL), waar standaardisatieprocessen binnen familiegroepen zijn waargenomen.

De LaSiBo uitdrukkingen voor de verwantschapsterminologie beschreven in hoofdstuk 4, kunnen als volgt worden samengevat. Ten eerste bestaat er een compositioneel proces, waardoor bijvoorbeeld de gebaren MAN/VROUW^BAREN respectievelijk ‘vader’ en ‘moeder’ betekenen. De betekenis van deze samenstellingen beperkt zich uitsluitend tot het domein van verwantschapstermen. Ten tweede zijn er niet-compositionele gebaren. Deze komen vaker voor dan samenstellingen. Niet-compositionele gebaren zijn macro-functioneel en kunnen ook concepten aanduiden die niet binnen het domein van verwantschapstermen vallen. Dit geldt bijvoorbeeld voor MAN/VROUW en HETZELFDE; deze gebaren kunnen ‘mannelijk/vrouwelijk mens’ en ‘vriend’ betekenen, maar in het domein van verwantschapstermen betekenen ze ‘vader’, ‘moeder’ en ‘broer’. Ten slotte zijn sommige niet-compositionele vormen in eerste

instantie bestemd voor verwantschapstermen, zoals de gebaren BAREN, GROOT/KLEIN voor ‘kind’ in de betekenis van nageslacht en eerst-/laatstgeborene, terwijl andere dat niet zijn. Het aantal gebaren dat gebruikt wordt met betrekking tot verwantschap is beperkt, en er lijkt geen behoefte te zijn aan meer gebaren aangezien de gemeenschapsleden elkaar kennen en gemakkelijk naar elkaar kunnen verwijzen met behulp van eigennamen of door te wijzen. De essentie die men kan onthouden over een specifieke vergelijking van de gegevens van LaSiBo en AdaSL is dat de macro-functionaliteit van de gebaren voor het uitdrukken van verwantschap is geobserveerd in deze twee talen. Er zijn echter verschillen. Sterker nog, AdaSL heeft twee gebaren waarvan de interpretaties niet gerelateerd zijn aan verwantschap. Deze zijn BROERTJE en ZUSJE, die een relatieve leeftijd van kinderen van dezelfde ouders specificeren (Nyst 2007:100), en de variant met een afgezwakte manuele configuratie van het gebaar VROUW, welke overgaat in het gebaar dat zich toelegt op dat van ‘moeder’. Daarnaast stelt de manuele configuratie van 6, die wordt gebruikt in de gebaren voor ‘nageslacht’ en ‘kind’, het hoofd van een mens voor. In tegenstelling tot AdaSL zijn alle gebaren in LaSiBo macro-functioneel, dus zijn het geen stabiele gebaren. Het is echter deze samenstellingsstrategie die deze taal voorziet van de verwantschapsbegrippen, bijvoorbeeld de gebaren MAN[^]BAREN voor ‘vader’ en VROUW[^]BAREN voor ‘moeder’.

In hoofdstuk 5 worden kleuren behandeld. Hier blijkt dat kleuren, afhankelijk van het type data, op verschillende manieren

worden uitgedrukt. In een elicitatietaak waar 10 kleuren werden gepresenteerd, werden gebaren zoals VERVEN, ZONSOPKOMST en ZONSONDERGANG gebruikt om respectievelijk ‘geel’ of ‘groen’, ‘wit’ en ‘zwart’ uit te drukken. In overeenstemming met onze persoonlijke observaties, zijn in spontane spraak niet-gelexicaliseerde strategieën waargenomen, waarbij voornamelijk naar een kleur in de directe omgeving van de gebarentaalgebruiker werd gewezen. Het opvallende verschil dat opgeheven kan worden voor wat betreft de kleuren tussen LaSiBo en AdaSL is dat de laatstgenoemde de termen van vijf kleuren heeft gelexicaliseerd. Ook al is er variatie tussen gebaarders in de gebaren voor de twee kleuren ‘groen’ en ‘geel’, de conventionalisatie van de eerste drie is bewezen. LaSiBo daarentegen bevat geen items die geheel zijn gelexicaliseerd voor welke kleur dan ook. De taal biedt eerder een strategie om over een oppervlak te wrijven om te verwijzen naar een bepaalde kleur. Twee kleuren neigen ernaar te conventionaliseren bij een aantal gebaarders door middel van deze strategie, in de verschijning van ‘wit’ en ‘rood’ gerealiseerd respectievelijk met WRIJVING-handpalm en WRIJVING-arm. Deze verschillen kunnen worden toegeschreven aan leeftijd, want tijd is een conditie die ingrijpt op de ontwikkeling van een taal. Dit heeft een rol kunnen spelen in de conventionalisatie dankzij de leeftijd van AdaSL. De gebaarders hebben namelijk tijd nodig gehad om de stadia te passeren om uiteindelijk het eens te kunnen worden over de gebaren om kleuren mee uit te drukken.

Hoofdstuk 6 wordt bestudering van het getal- en geldsysteem gerapporteerd. Deze bestudering laat het gebruik van de varianten zien in de uitdrukking van de getallen ‘één’ tot en met ‘vijf’, maar ook in die van de getallen ‘tien’ en ‘twintig’. Toch merken we hierbij op dat vanaf ‘twintig’ de getallen kunnen worden gespecificeerd in combinatie met handen en voeten. Wat betreft het geldsysteem merken we een macro-functionaliiteit op voor de gebaren die verwijzen naar bedragen in delen, in tegenstelling tot bedragen in bankbiljetten die worden aangegeven met bijbehorende gebaren. Het getalsysteem in LaSiBo lijkt erg op dat van AdaSL als we kijken naar de variatie in de getallen, het gebruik van handen en voeten voor de getallen vanaf ‘twintig’, en de afwezigheid van grote getallen. We hebben verschillen in het geldsysteem geobserveerd. Terwijl AdaSL lexicale gebaren heeft voor bepaalde bedragen, maakt LaSiBo gebruik van strategieën. Die bestaan uit het gebaar BILJET, wat gelijk is aan 1000 CFA-frank, en het toevoegen van een corresponderend cijfer. Zoals al is opgemerkt in het domein van tijd, toont de verwijzing naar een voormalig geldsysteem, namelijk in het gebruik van een voormalige munteenheid, *Kotoku*, de hoge leeftijd van AdaSL aan.

In hoofdstuk 7, dat zich concentreert op tijd, heeft LaSiBo verschillende strategieën om deze notie mee uit te drukken. Deze zijn als eerste verwijzingen naar de hemel. Hier geeft de relatieve vorm van de maan aan hoe er naar de maand wordt verwezen. Bovendien worden de verschillende momenten van de dag verkregen door te wijzen naar de stand van de zon. De hand die boven het hoofd wijst,

geeft bijvoorbeeld ‘middag’ aan, het tijdstip waarop de zon het hoogst aan de hemel staat. Met uitzondering van twee dagen die lexicale gebaren hebben, worden de andere dagen aangeduid met een getalstrategie met ‘zondag’ als beginpunt. Een van de bijzonderheden van LaSiBo is de verdeling van tijd over twee abstracte assen, te weten: het heden en het niet-heden, gerealiseerd met een identiek gebaar. De tijdsuitdrukking is één van de domeinen waarin LaSiBo en Dida veel gelijkenissen hebben. Het getalsysteem voor de dagen van de week en het gebruik van de term *ḡamajri* ‘gebedsdag’ voor ‘zondag’ kan worden gerapporteerd als algemene termen voor ‘week’. LaSiBo gebruikt in tegenstelling tot AdaSL getalsystemen om te verwijzen naar de dagen van de week, maar ook naar de maanden van het jaar. Verder wordt AdaSL als ouder dan LaSiBo beschouwd, doordat de eerste taal gebaren voor temporele begrippen bevat die zijn gebaseerd op praktijken die dateren uit een ver verleden.

De beschrijving van LaSiBo in de vergelijking met AdaSL, twee gebarentalen die zijn geëvolueerd in vergelijkbare socioculturele milieus, maar die verschillende leeftijden hebben, heeft ons in staat gesteld observaties te doen over onze beginhypothese. We hebben inderdaad gesteld dat de redenen van de beperkte getallen van de conventionele gebaren voor lexicale items in de gebarentalen konden worden gekoppeld aan bepaalde factoren, te weten: het hoge niveau van de macro-functionaliteit, het gebruik van morfologische paradigma's in plaats van (morfologisch onafhankelijke) lexicale

items, het relatief hoge niveau van de variatie tussen de gebaarders en de invloed van de gebaren in hun culturele omgeving. Deze variabelen zijn getest door middel van verschillende hoofdstukken in deze dissertatie. Van de macro-functionaliteit tot de variatie voorbijgaand aan de afwezigheid van lexicalisatie of bij gebrek aan standaardisatie, buiten LaSiBo, deze fenomenen zijn ook waargenomen in andere bestudeerde ontstane gebarentalen. Washabaugh (1986) heeft bijvoorbeeld geobserveerd dat slechts twee gebaren een conventionele realisatie hadden van 63 bestudeerde gebaren door vijf gebaarders in PISL. Het geval van Al Sayyid Bedouin (ABSL) gebarentaal dat we uitgebreid hebben beschreven daagt ons uit. Wij denken van onze kant dat de leeftijd van de taal inderdaad een belangrijke factor is waarmee rekening moet worden gehouden bij het analyseren van structuurontwikkeling zoals het lexicon van een bepaalde taal. Dat is tenminste wat we hebben geobserveerd in de vergelijking van LaSiBo met AdaSL door middel van verschillende semantische domeinen die we hebben bestudeerd en waardoor we konden bevestigen dat de conventionalisatie voorafging aan de lexicale creatie of de proliferatie. Dat wil zeggen, met de ouderdom van een bepaalde taal, hebben de gebaarders ervan de tijd om bepaalde stadia te passeren om uiteindelijk allemaal eens op een definitief begrip terecht te komen. Dit is waarschijnlijk zoals het is gegaan met AdaSL, meer dan 200 jaar oud, die gelexicaliseerde gebaren heeft voor de concepten waar LaSiBo, 48 jaar oud, ruimte voor deze concepten gebruikt in plaats van strategieën.

